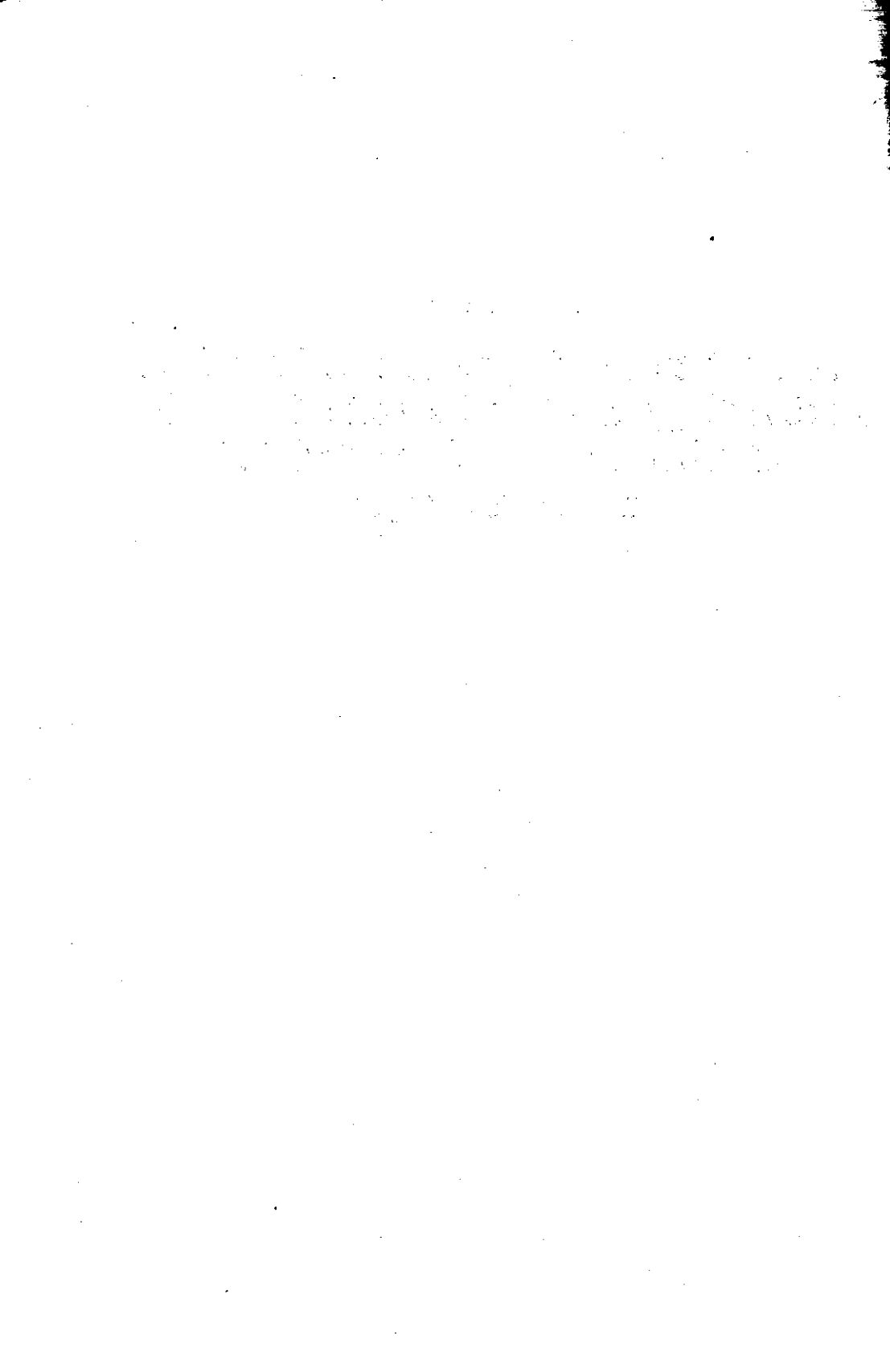

NAGY FERENC

A büntetéssel fenyegetett cselekményt
elkövető gyermekek helyzete és a velük
szemben alkalmazható eszközök
Magyarországon

Általánosan elfogadott az a megállapítás, hogy a fiatalok bűnözése, annak mennyiségi és minőségi jellemzői a felnőttkori bűnözés várható alakulásának prognózisaként fogható fel, de hasonlóképp érvényes az a tétel is, hogy a gyermekkorú kriminalitás a fiatalok bűnözés előstádiuma.¹ Ahogy a fiatalok kriminalitás tanulmányozása azért is kiemelkedően fontos feladat, mert a fiatalok bűnözése elleni eredményes küzdelem a felnőttkori bűnözés prevenciójának egyik legfontosabb módszere, ugyanígy a gyermekbűnözés megismerése a bűnözés egészére, annak megelőzésére is meghatározó jelentőségű. Tehát nem lehet a fiatalok kriminalitását a gyermekbűnözés kérdéskörétől izoláltan szemlélni. Ez a felfogás azonban még nem kapott kellő hangsúlyt. A magyar szakirodalomban lényegesen kevesebb figyelmet fordítanak a gyermekkorúak bűnelkövetésére, mind a fiatalok bűnözésére. A gyermekkorúak hibás személyiségfejlődésével, az általuk elkövetett bűnelkövetéssel való foglalkozás azért is fontos lenne, mert az ismertté vált tényezők segítségével lehetővé válna a bűnelkövetői „karrier” gyermekkorú megalapozásának elkerülése, a különféle orvoslási módszerek kidolgozásával a bűnelkövetés megelőzése.²

E tanulmány a büntetendő magatartást megvalósító gyermekekkel szembeni eljárás, illetve büntetőjogi megítélés rövid történeti áttekintése után a gyermekbűnözés hazai számszerű alakulását, szerkezetét, főbb jellemzőit követi figyelemmel.

I.

A BÜNTETÉSEL FENYEGETETT CSELEKMÉNYT MEGVALÓSÍTÓ GYERMEKEKKEL SZEMBENI ELJÁRÁS ÉS A BÜNTETŐJOGI MEGÍTÉLÉS TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

Az első — hatályosuló — magyar büntetőtörvénykönyvnek, az 1878. évi V. tc.-nek a gyermekek jogállását, illetve a fiatalok büntetőjogi helyzetét szabályozó rendelkezései szervesen illeszkedtek be a klasszikus büntetőjogi intézményi rendszerébe. Így nem érvényesült a fiatalok különleges bün-

¹ Hasonlóképp Szijártó Károly: A bűnözés főbb jellemzői az 1978. év adatai alapján, Belügyi Szemle, 1979. évi 4. sz. 3. old.

² A gyermekbűnözés hazai helyzetéről, főbb jellemzőiről az utóbbi évtizedben írt igen csekély számú munkák közül legutóbb Meskó Éva: A gyermekkorú kriminalitásról c. tanulmányát említhetjük és emelhetjük ki. (Kriminológiai és kriminálisztikai tanulmányok XV. Bp. 1978. 252—279. old.).

tetőjogi elbírálásának szabálya, hanem mind a büntetőjogi felelősség feltételei, mind a büntetési rendszer és a büntetésvégrehajtás tekintetében lényegében azonosak az elbírálási szabályok a kódex általános, a felnőttekre vonatkozó rendelkezéseivel.³ A törvény a 12. életév betöltéséig terjedő életkort határozta meg mint olyat, ameddig a beszámíthatatlanság feltétlenül fennáll. Tehát e törvény értelmében a gyermekkor a 12. életév betöltéséig tartott (Btk. 83. §). A 12. évét betöltött, de 16. évét be nem töltött fiatalok tekintetében a beszámítási képességet a bíróság megítélésétől tették függővé. Az első esetben a büntető eljárás megindításának nem lehetett helye, a bíróság nem mérlegelhette: vajon rendelkezett-e a gyermek kellő értelemmel, hogy cselekménye természetét felismerje. A második esetben a büntető eljárás — szabály szerint — megindítható volt, s a vádlott értelmi- és felismerő képességét megállapítani bíró feladat volt.⁴

A gyermekkorú bűnelkövetés jogi megítélésének, a fiatalok büntetőjogának fejlődése azokkal a reformmozgalmakkal volt kapcsolatos, amelyek a klasszikus büntetőjogi elveket és ezeknek a fiatalokra vonatkozó változatlan és következetes alkalmazását támadták. A fiatal bűnelkövetők megkülönböztetett büntetőjogi kezelésének szabályai Európa-szerte a századforduló időszakában alakultak ki. A reformiskolák kriminálpolitikai követelményeinek megvalósítására a fiatalok és a gyermekek vonatkozásában Magyarország az elsők között törekszik. Hazánkban 1901-ben született meg az állami gyermekvédelem két alaptörvénye. A bűnelkövető gyermekeknek az állami gyermekvédelem alá vonását pedig először az 1907. évi 60 000 sz. belügyminiszteri rendelet rendelte el.⁵ A fiatalok megkülönböztetett büntetőjogi elbírálását bevezető 1908. évi XXXVI. tc. — az I. büntető novella — a büntendő cselekményt elkövetett gyermekekkel és fiatalokkal szemben a megtorlás helyett a megmentés és a nevelés szempontjait juttatta érvényre. Nem tartotta fenn a korábbi törvényhozás ama álláspontját, hogy a bíróság, illetőleg közigazgatási hatóság a büntetőjogi beszámítás alá nem eső (12. éven aluli), de az erkölcsi romlásnak kitett, vagy züllésnek indult gyermekek megmentése végett akkor sem tett semmi intézkedést, ha ezeknek züllött környezetéről és erkölcsi romlásáról hivatalos tudomást szerzett is. Az I. Bn. a 12. aluli büntettség szemben kétféle intézkedést irányzott elő. Ha a gyermek erkölcsi veszélynek nem volt kitéve és züllésnek nem indult, de mégis magavi-seletének helyes irányítása céljából kívánatosnak mutatkozott, az a hatóság, amely elé a gyermek került, őt megfenyítés végett a házi fegyelem gyakorlására jogosított egyénnek, vagy az iskolai hatóságnak adhatta át. Az iskolai hatóság a gyermeket megdorgálhatta, vagy iskolai elzárással fenyíthette. Ha a gyermek eddigi környezetében erkölcsi romlásnak volt kitéve, vagy züllésnek indult, a gyermek megmentése érdekében már mélyrehatóbb intézkedések foganatosítását a törvény nem a büntető bíróra, hanem a gyámhatóságra bízta. A gyermek érdekében halaszthatatlanul szükséges ideiglenes intézkedéseket bármely hatóság megtehetett, amely elé a büntetett gyermek került.

³ Szabó András: A fiatalok és a büntetőjog, Bp. 1961, 9—71. old.

⁴ A magyar büntető törvénykönyv (1878: 5. tc.) és teljes anyaggyűjteménye. Szerk.: Löw Tóbiás I. kötet Bp. 1880, 525—527. old.; Edvi Illés Károly: A büntető törvénykönyv magyarázata I. köt. Bp. 1894, 316—320. old.

⁵ Vámbéry Ruzstem: Büntetőjog I. Bp. 1913, 189—191. old. Finkey Ferencz: A magyar büntetőjog tankönyve Bp. 1914, 467—473. old. Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve Bp. 1920, 370—373. és 208—226. old.

Az erkölcsi romlás veszélyének kitett gyermeknek eddigi környezetéből való kimentését szolgálta, hogy az ilyen gyermek ideiglenes felvétel végett a legközelebb eső állami gyermekmenhelyre szállítható. A gyámhatóság a gyermek avító-nevelése iránt az erre nézve irányadó szabályok értelmében intézkedett.⁶ Ezek az intézkedések azonban nem jelentettek büntetőjogi felelősségre vonást és ezért ezeknek nem volt előfeltétele a büntettes beszámíthatósága. Az irodalmunk általános felfogása szerint a gyermekkor beszámíthatóságot kizáró körülménynek minősült, amely a bíróság által a törvényben felállított praesumptio iuris et de jure folytán a gyermekkorúval szemben minden esetben megállapítandó. Az I. Bn. a fiatakkor felső határát 16. évről 18. évre emelte fel.⁷ Ha a fiatakkorúnak a bűncselekmény belátásához szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége hiányzott, büntetőjogi felelősségre ugyan nem volt vonható, de vele szemben lényegileg ugyanolyan közigazgatási intézkedést lehetett tenni, mint a gyermekkel szemben.⁸ Hazánkban tehát büntetőjogszabály, az I. Bn. tett előfeltételként kísérletet a modern gyermek- és ifjúságvédelmi intézmények és intézkedések meghonosítására.

A fiatakkorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. tc. az I. Bn. közvetlen joghatóságának tekinthető, minthogy ugyanazok az elvek érvényesültek megalkotásánál. A fiatakkorúak önálló büntető bíróságait felállító eme törvény a rendkívül széles hatáskörrel felruházott bírót „az állami gyermekvédelem szervezett funkcionáriusává” tette. A preventív intézkedések megtételének joga a bírónak beavatkozási lehetőséget teremtett a jogi kérdéseken túl a szociális viszonyokba és nevelési kérdésekbe egyaránt.⁹ A fiatakkorúak bíróságának hatásköre kiterjedt a büntetőjogilag felelősségre nem vonható — 12. éven aluli — büntettes gyermekek megmentése érdekében szükséges közreműködésre is.¹⁰ A fiatakkorúak bírái sürgős esetekben védő- és óvó intézkedéseket tehetnek más kiskorúak érdekében is, ha környezetükben az erkölcsi romlás veszélyének voltak kitéve, vagy züllésnek indultak, és 18. életévüket még nem töltötték be.¹¹

A büntetőjog intézményeit szocialista alapokra helyező 1950. évi II. tv., amely a Btk új Általános Részét határozta meg, ugyancsak a 12. életév betöltésétől számította a büntetőjogi vétőképességet (9. §.). E törvény végrehajtásaként megalkotott 1951. évi 34. sz. tvr. hatályon kívül helyezte az 1908. évi I. Bn-t és az 1913. évi VII. tc.-t is. E tvr. 38. §-ának (1) bekezdése alapján, ha a 12. éven aluli gyermek „bűncselekményt” követ el, úgy a helyi tanácsok végrehajtó bizottsága tette meg a szükséges intézkedéseket. Intézkedett a végre-

⁶ 1908. évi Törvényzikkék (Magyar Törvénytár, Miniszteri Indokolás) Bp. 1909. 154—855. old.

⁷ Heller Erik: A magyar büntetőjog tankönyve I. Félkötet Szeged, 1931. 234—235. old.; Schultheisz Emil: A bűncselekmény tana Debrecen, 1948. 64. old.

⁸ Amíg az 1878. évi Btk szerint a büntetethetőség feltétele „a cselekmény bűnöségének felismerésére szükséges belátás”, addig az I. Bn. e fogalom helyébe a „büntetethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség” követelményét helyezi (16. szakasz).

⁹ Szabó András: i. m. 66—68. old.

¹⁰ 1913. évi Törvényzikkék (Magyar Törvénytár, Miniszteri Indokolás) Bp. 1914. 6—61. old.

¹¹ A reformtörvényeket tükröző két alapvető jogszabály (I. Bn. és Fb.) értékelése a szocialista büntetőjogi irodalmunkban vitát váltott ki. Szabó András nem egy-egy negatív megítélésre jut, míg Vigh József és Király Tibor haladást jelentő, pozitív értékelést ad e két törvényről. Lásd: Szabó András: i. m., főként 60. s. köv. old.; Vigh József: A fiatakkori bűnözés és a társadalom, Bp. 1964. 41—46. old.; Király Tibor: Az új Büntető Törvénykönyv, Valóság 1962. 5. sz. 25. old.

hajtó bizottság akkor is, ha a gyermek környezetében züllésnek volt kitéve, vagy már a züllés útjára lépett. Tehát míg 1950-ig a gyermekkorúak törvénysértő cselekményeinek megítélése és elbírálása igazságügyi kérdés volt, 1950. után e bűnelkövetők ügyei tanácsi hatáskörbe kerültek. 1950-ben megszűntek a gyámügyi igazgatás régi szervei az árvaszékek is. Ettől kezdve a gyámügy tanács hatáskörébe került át.¹² Gyermekvédelmi rendszerünk fejlődésében jelentős állomás volt a gyermek- és ifjúságvédelem egyes szervezési kérdéseiről szóló 2111/1954. (IX. 15.) sz. Mt. határozat megalkotása, amely határozat nagymértékben egyesítette a gyermekvédelmi feladatokat. A 955—84/1955. OM. sz. utasítás úgy rendelkezett, hogy a 12. éven aluli kiskorú erkölcsi züllésével és bűnözésével kapcsolatos kérdésekben a tanács oktatási osztályán kell eljárni. Ugyancsak az oktatási osztálynak kell intézkedni a büntető eljárás körén kívül eső olyan esetekben is, amikor az erkölcsi züllés útjára lépett gyermek már betöltötte a 12. évét. E feladat ellátása során az oktatási osztály védő- és óvó intézkedéseket tehetett.¹³

Az egységes szocialista büntetőjog rendszere az 1961. évi V. sz. tv-vel jön létre. E törvény a büntetőjogi felelősségre vonhatóság alsó korhatárát a 14. életévre emeli fel. A korhatár felemelésének indokát a Miniszteri Indoklás azzal magyarázta, hogy oktatási rendszerünk első szakasza (az általános iskola) általában a 14. életévvel zárul. Ekkorra szerzi meg a gyermek a társas együttéléshez szükséges alapvető ismereteket és ekkor kerül ki először a családi körből a nagyobb önállósággal járó társadalmi életbe. (A korhatár felemelésénél a törvény figyelemmel volt arra is, hogy a közeli államok büntető kódexei közül mindegyik magasabban vonta meg a gyermekkor határát, mint a hazai törvényhozás).¹⁴ Így az 1961. évi V. tv. értelmében a 14. életév alatti személy gyermekkorúnak minősül. A 14. életévüket túlhaladott, de a 18. évüket még be nem töltött személyek a fiatalok, akik cselekedeteikért felelősséggel tartoznak, de annak mértéke nem minden esetben azonos a felnőttek felelőségével. A fiatalok kategóriáján belül a kiszabható legsúlyosabb büntetés felső határánál a törvény különbséget tett a 16. éven aluli, illetve annál idősebb elkövetők között is. Az utóbbiak valamivel súlyosabb szankciókkal sújthatók. A fiatalok egész kategóriájára különleges szabályok érvényesültek, azonban az egységes büntető kódexen belül a fiatalokról külön fejezetben kialakított szabályok nem alkottak önálló büntetőjogot. Ezek a rendelkezések kiegészítették a mindenkire érvényes általános szabályokat, illetve egyes részletkérdésekben kivételeket tettek azok alól.¹⁵

A büntetőjogi felelősségrevonásnak, a beszámítási képességnek 14. életévhez rögzítése csupán annyit jelent, hogy ez a tipikus életkor, amikor már a gyermekek túlnyomó része életének abba a korszakába lép, melyet az irányító és értékelő képesség kifejlődése jellemez. Ha ez a képesség értelmi, vagy elméleti fogyatékosságok következtében még nincs meg, akkor a büntetőjog ál-

¹² Farkas Domonkos: Tanácsaink feladatai a gyermek- és ifjúságvédelem terén. Állam és Igazgatás, 1956. április 219—231. old. Kádár Miklós—Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Bp. 1966. 361—367. old.

¹³ Lásd Szabó András: i. m. 329. old. és Farkas Domonkos: i. m. 226. o.

¹⁴ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve Bp., 1962. 73. old.; A büntető törvénykönyv kommentárja I. kötet Bp. 1968. 134—135. old.; Békés—Bodgál—Györgyi—Károly—Molnár—Pintér—Szűk: Büntetőjog. Általános Rész I. kötet (Szerk.: Pintér Jenő) Bp. 1976. 166—167. old.

¹⁵ Farkas Sándor: A veszélyeztetett gyermek, a bűnelkövető fiatalok. In: A gyermekek jogai a Magyar Népköztársaságban Bp. 1979. 397—405. old.

alános szabályainak alkalmazásával az elkövető a beszámítási képesség hiánya, vagy a tévedés címén mentesülhet a felelősségrevonás alól, illetve felelősségek mértéke csökkenthető.¹⁶

A 14. éven aluli gyermekkorúak által elkövetett és egyébként bűncselekményt megvalósító magatartások is kiválthattak különböző hatósági intézkedéseket, velük szemben azonban büntető eljárás nem volt indítható. Az 1961. évi V. tv. végrehajtásaként kiadott 1962. évi 10. tvr. akként rendelkezett, hogy a a gyermekkorú olyan cselekményt követett el, amely egyébként megvalósította valamely bűncselekmény törvényi tényállását, amennyiben szükséges volt, a gyámhatóságnak kellett alkalmazni védő, vagy óvó intézkedést. Ilyen intézkedésre büntetendő cselekmény hiányában is sor kerülhetett akkor, ha a gyermek a környezetében erkölcsi züllésnek volt kitéve, illetve már a züllés útjára lépett.¹⁷

Ez a rendszer változatlanul megmaradt a jelenleg hatályos 1978. évi IV. tv.-ben is. Tehát a 14. életév a büntethetőség alsó korhatára és a gyermekkor büntethetőséget kizáró ok. Ha a gyermekkorú valósítja meg valamely bűncselekmény törvényi tényállását, bűncselekmény nem jön létre. Az új szabályozás is lehetővé teszi azt, hogy a bűncselekmény törvényi tényállását megvalósító gyermekkorúval szemben az arra illetékes gyámhatóság szükség esetén megfelelő védő- és óvóintézkedést rendeljen el. Ezeket — ez idő szerint is — a gyámhatósági eljárásról szóló 1/1974. (VI. hó 27.) OM. sz. rendelet részletesen szabályozza.¹⁸

A gyermekkorú bűnelkövetőkkel szemben alkalmazható jogkövetkezmények körében a gyámhatósági védő- és óvóintézkedések között a kiskorú figyelmeztetése és a kiskorú magatartásra kötelezése a leggyakoribb. A gyermek és fiatalkori bűnözés megelőzésében és az utógondozásban jelentős intézkedés volt az 5 évvel ezelőtt létrehozott pártfogói intézmény, amely a megyei Gyermek- és Ifjúságvédő Intézetek keretében működik. Pártfogó felügyelő kijelölésére és kirendelésére 1978-ban 3678 esetben került sor.¹⁹

Ha a kiskorú állami gondozásba vételének elrendelése indokoltnak mutatkozik és elhelyezése érdekében azonnali intézkedés szükséges, a 20/1969. (V. 13.) Korm. sz. rendelet 4. § (1) bekezdése értelmében a kiskorú a legközelebbi megyei (fővárosi) gyermek- és ifjúságvédő intézetbe ideiglenes hatállyal beutalható.

A művelődésügyi miniszter 113/1973. MM. sz. utasítása szerint pedig a gyámhatóság az állami gondozott kiskorú különleges nevelőintézetben történő elhelyezését javasolhatja, ha

— a kiskorú a 10. életévét betöltötte, és a 14. életév betöltése előtt valamely bűncselekmény törvényi tényállását megvalósította;

— a kiskorú a 10. évét betöltötte és személyisége helytelen irányban fej-

¹⁶ Elméletileg az lenne a legbiztosabb szabályozási mód, ha a törvényhozó minden egyes esetben az értelmi jellegű képességek meglététől, vagy hiányától tenné függővé az elkövető büntethetőségét. Nem az elkövető kora határozná meg az alanná válás lehetőségét, hanem az, hogy adott személynél a változó képességek már kialakultak. (Földvári József: Büntetőjog, Általános Rész, Bp. 1974. 135—136. old.)

¹⁷ Tokaji Géza: Fejezetek a büntetőjog Általános Része köréből, Szeged, 1976. 43. old.

¹⁸ Büntető Törvénykönyv (Miniszteri Indokolás) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1979. 60. old.

¹⁹ Lásd: Függelék 4. sz. táblázatát.

lódott, s ennek következtében eredményes nevelése kizárólag nevelő intézetben biztosítható;

— a kiskorú 10. életévét betöltötte és állami gondozottként legalább egy éve nevelőotthonban, vagy nevelő szülőnél él, de közösségellenes magatartásával, szokásaival stb. akadályozza a nevelőmunkát és személyisége helyes irányú fejlődése az adott helyen nem várható.

A büntettes, közösségellenes magatartást tanúsító gyermek különleges nevelőintézeti elhelyezésének szükségességét az elhelyezés indokoltságának vizsgálatára szervezett nevelőintézeti bizottság állásfoglalása alapján állapítják meg. Eme nevelőintézetek különleges voltának jellemzője továbbá, hogy zárt jellegű intézetek és szigorúbb magatartási szabályok érvényesülnek, mint a többi gyermekvédő intézetben.

II.

A GYERMEKBŰNÖZÉS HAZAI HELYZETE, SZERKEZETE, FŐBB JELLEMZŐI

A gyermekbűnözés fogalma alá a 14. életévét be nem töltött gyermekkorú elkövetők olyan magatartásai tartoznak, amelyek a hatályos büntetőtvénycsönyv valamely törvényi tényállásába illeszkednek be, azonban büntethetőséget kizáró ok hiányában bűncselekménynek nem minősülnek. Tehát olyan — gyermekek által elkövetett — cselekmények összességéről van szó, amelyek a társadalomra objektíve veszélyesek, de elkövetőikkel szemben büntetőjogi eszközök érvényesítése és alkalmazása nem célszerű, társadalmilag nem kívánatos.²⁰ A gyermekbűnözés számszerű alakulását hazánkban a következő adatok szemléltetik:

Gyermekkorú elkövetők száma:	1974	1975	1976	1977	1978
	években				
	1885	2557	2217	2578	2780

E statisztikai adatok azoknak a határozatoknak a számát jelentik, amelyekkel a rendőrség és az ügyészség a gyermekkorra tekintettel a nyomozást megtagadta, illetve megszüntette. Tehát csupán a rendőrség, illetve az ügyészség előtt ismertté vált büntetendő cselekményt elkövető gyermekek számát tartalmazzák.²¹ A meglevő adatok valósághű értékelésének korlátja, hogy a kriminális jellegű cselekmények egy hányada a családi, iskolai stb. keretek közötti elintéződés miatt a bűnügyi statisztikában nem szerepel.

Szükségesnek mutatkozna a züllés veszélyének kitétt, illetve a züllés állapotában levő gyermekkorúak pontos feltérképezése és vizsgálata is.

A gyermekkorúak által elkövetett büntetendő cselekmények összetétele 1978-ban az alábbiak szerint alakult:²²

²⁰ Vö. Meskó Éva: i. m. 255. old.

²¹ Tájékoztató a bűnözésről, 1978. év (BM, Adatfeldolgozó Csoportfőnökség és a Legfőbb Ügyészség Titkársága), 36. old.

²² Lásd: Tájékoztató a bűnözésről, 1978. év i. m. 33. old.

Gyermekkorú elkövetők száma összesen: 2780

Ebből:

Vagyon elleni bűncselekmények	2595	93,3 ⁰ / ₀
Ebből társadalmi tulajdon elleni bűncselekményt	1035	37,2 ⁰ / ₀
Személyek javai elleni bűncselekményt	1560	56,1 ⁰ / ₀
Jármű jogtalan használatát	76	2,7 ⁰ / ₀
Tiltott határátlépést	4	0,1 ⁰ / ₀
Garázdaságot	20	0,7 ⁰ / ₀
Könnyű és súlyos testi sértést	52	1,9 ⁰ / ₀
Egyéb bűncselekményt követett el	33	1,7 ⁰ / ₀

A gyermekbűnözés strukturálisan mintegy tükörképe a fiatalok bűnözésének. A gyermekkorúak jogsértéseinek döntő többsége a vagyon ellen irányul.

Az 1974—78. években a vagyon elleni bűncselekmények részesedése a gyermekkorúak által elkövetett bűncselekményekben a következő volt:

Év	szám	%
1974	1746	92,6
1975	2327	91,0
1976	2018	91,0
1977	2351	91,2
1978	2595	93,3

Figyelemre méltó, hogy a vagyon elleni bűncselekmények sértettjei jórészt magánszemélyek. A gyermekek vagyon elleni bűncselekményei jelentős hányadát (kb. egyharmadát) teszik ki a betörések útján megvalósuló lopások. Növekszik — csekély mértékben — a rablásban való részvételük (37-ről 42-re).²³ A vagyon elleni cselekmények fontosabb jellemzőiként emelhető ki továbbá, hogy azokat általában kisebb értékre nézve követik el, többnyire alkalmoszerűen, ötletszerűen, kezdetleges végrehajtási móddal. E jellemzők, a betöréssel megvalósított bűncselekményekre egyértelműen már nem vonatkoznak.

A vagyon elleni támadások motívumát túlnyomórészt az igen közeli közvetlen szükségletkielégítés jelenti. Ezért a fosztogatások tárgyai elsősorban: édesség, élelmiszer, szórakozást biztosító tárgyak, sporteszközök stb. Olykor hecc (rongálás, gépkocsi feltörése) is szerepet játszik az indítékok között.²⁴

A vagyon elleni deliktumokhoz viszonyítva az egyéb bűncselekmények csekély számban, illetve arányban fordulnak elő, de távolról sem elhanyagolhatók.

A gyermekbűnözés területi megoszlását illetően a legfertőzöttebb terület Borsod-Abaúj-Zemplén megye, majd a főváros. Budapest nagyságrendben Pest megye, Bács-Kiskun megye követi. A legkevesebb gyermekkorú bűnelkövető Csongrád megyében található.²⁵ E megyében előforduló csekély elkövetői szám az eddig még fel nem tárt tényezőkön kívül, nyilvánvalóan a gyer-

²³ Lásd: Függelék 2. sz. táblázatát.

²⁴ A bűncselekmények elkövetésénél mind gyermek, mind ifjúkorban a személyes bosszú, a haszonszerzés, feltűnni vágyás, a féltékenység, illetve az irigység motívumai sajátos színezettel már, de ugyanúgy fellelhetők, mint a felnőttkorban. Vö. Böszörményi Zoltán—Brunecker Györgyi: A gyermekkor és az ifjúkor pszichiátriája. Bp. 1979. 369. old.

²⁵ Lásd: Függelék 3. sz. táblázatát.

mekekkel foglalkozó különböző szervek és hatóságok összehangolt munkájának is köszönhető.

Budapesten a gyermekkorú elkövetőknél 18,6%-os növekedés következett be (az 1977. évi 263-ról 1978-ban 318-ra).

A társas elkövetés mintegy 70%-ban jelölhető meg. Ez utóbbi jellegzetesség nem csupán a fővárosra érvényes, hanem országos viszonylatban is.

A gyermekbűnözésben a 10. életév alatti büntetettek kis számban fordulnak elő, az elkövetők többsége 12—13. éves.

A leányok elenyésző arányt képviselnek a fiú elkövetőkhöz viszonyítva (94—96%).²⁶ Gyakori jelenség, hogy a lányok antiszociális csoportokhoz, bűnelkövető fiúkhoz csapódva csavarognak. Nem ritkán teljesen szabadosan tartanak fenn szexuális kapcsolatokat és közülük többen is prostituálódnak.

Arra vonatkozóan, hogy a bűncselekményt egyedül, társakkal, vagy csoportosan követték-e el a gyermekkorúak, 1971-ig történt adatgyűjtés. A csoportos „galeri-bűnözés” egyre inkább visszaszorul. A rendőri szervek az elmúlt évben összesen tíz galerit számoltak fel. A csoportos bűnözés helyét átvette amár említett társas elkövetés.

Igen magas és növekvő a cigány elkövetők aránya. Jellegzetes kriminogén tényező e körben, hogy a szülők gyermekeiket büntetendő magatartás (általában lopás) elkövetésére használják fel.²⁷

A turizmus dinamikus fejlődése a gyermekbűnözésre is kihatással van. A külföldiek vonzó használati cikkei iránti érdeklődés igen élénk. Vakáció idején — főleg üdülőkörzetekben, strandokon, hétvégi házakban fiatalokorúkkal együtt — a gyermekek számottevő hányada eseti elkövetőként valósít meg büntetendő magatartást.

Az utóbbi években keletkezett érdeklődés a gyermekek és a fiatalok között a narkotikus hatású gyógy- és vegyszerek iránt, továbbá nő a kábítószerpótló szereket kipróbálók és egészségüket károsítók száma. A visszaélések zöme vegyszerek, illetve ezek felmelegítésével keletkeztetett gázok belélegzésével történik. Az elmúlt évben három fiatal hunyt el vegyi anyagok gőzének belélegzése következtében, ezzel a halálos áldozatok száma — 1974. óta — 21-re emelkedett.

Emelkedik az iskolai tanulmányokat megszakító gyermekek létszáma. A tanulás mellőzésével lézengő, megnövekedett szabadidővel rendelkező, sok esetben a szülő által biztosított anyagi háttért maga mögött tudó fiatalok könnyelmű, individuális életszemlélete melegágya lehet a deviáló életmód kialakulásának.

A gyermekkorú elkövetőkre jellemző alacsony intellektuális szint összefüggésbe hozható azzal az adattal, hogy Magyarországon az elmúlt 20 év során csaknem 440%-kal nőtt a nyilvántartott értelmi fogyatékosok száma. Az értelmi fogyatékosok kategóriái közül különösen figyelemreméltó az organikus idegrendszeri sérülés, gén- illetve kromoszómarendellenesség nélküli ún. familiáris értelmi fogyatékosok csoportja. A familiáris értelmi fogyatékos szü-

²⁶ Mészáros József: A fiatalkori bűnözés és a csavargás, Belügyi Szemle 1978. évi 11. sz. 20. old.

²⁷ Gyakori, hogy felnőttkori cigánynők gyermekkorúak segítségével követik el bűncselekményeiket, elsősorban besurranásos lopásokat. A bűncselekmények elkövetése után a lopásból származó dolgot átadják a gyermekkorúnak, akinek tettenérése esetén is nagyobb lehetősége van a helyszínről való eltávozásra és ezzel a tárgyi bizonyítékok eltüntetésére. (Tauber István: A cigányok által elkövetett bűncselekmények kriminológiai kutatása Belügyi Szemle 1979. évi 5. sz. 49—58. old.)

lők adottságai elmaradnak az átlagtól, ennek következtében társadalmi teljesítményük és keresetük általában alacsony. Viszont sok gyermekük van és a gazdasági problémák gyakran erkölcsi, életviteli problémákkal — pl. az alkoholizálással — tetéződnek. Az ilyen sivár, igen alacsony érzelmi és kulturális szintű családi környezetből e szerencsétlen gyermekek általában képtelenek kitörni.²⁸

A gyermekek erkölcsi nevelésének és szocializált, humánus lényé válásának alapját a családban kell keresnünk. A gyermekek egészséges személyiségfejlődésének gátjaként és a kriminalitás irányába ható tényezőként szokás megjelölni a rendezetlen családi élet eléggé tisztázatlan fogalmát. E kifejezés klasszikus kategóriáját képezik az ún. csonka családok. A csonka családok kétségtelenül magukban hordják a gyermek veszélyeztetettségének lehetőségét, de ezt nem szabad túlértékelni.²⁹

E megállapítást támasztja alá az iskolai túlkorossággal kapcsolatos Csongrád megyében végzett vizsgálat eredménye is, hisz a túlkoros gyermekek több mint háromnegyede ún. teljes családban élt.³⁰

Az elmúlt 10 év alatt Magyarországon közel egymillió gyermeket érintettek a válások, de közülük igen kevesen kerültek veszélyeztetett helyzetbe, folytattak deviáns magatartást. Az egyik szülő kiesése, illetve elvesztése magában még nem hajlamosít deviáns, kóros fejlődésre: döntő a családcsoporthoz tartozó belső milieu-je, függetlenül annak összetételétől.³¹ Kétségtelen az is, hogy a gyermekekkel szemben irreális elvárásokat támasztó, vagy a mindent honoráló, avagy a nemtörődöm, illetve rosszul törődő szülőket is nevelni kellene, de ennek kikényszerítése nem lehetséges.

A mintegy 100 000 veszélyeztetett gyermek egyharmadát a szülők alkoholizmusa, bűnözése, kifogásolható erkölcsi magatartása és lakáshelyzete miatt vették nyilvántartásba. A fővárosban a veszélyeztetettként megismert gyermek- és fiatalkorúak száma az utóbbi években 27 000 fölé emelkedett.

Feltehetően ezzel áll összefüggésben a gyermekkorú bűnelkövetők számának jelzett növekedése is.

Amennyiben a családi környezet nem alkalmas arra, hogy egészségesen fejlődjen a gyermek, akkor szükségesnek mutatkozik ebből a közegekből történő kiszakítása és állami gondozásba vétele. Az állami gondozottak száma országos viszonylatban az elmúlt időszakban 34—35 000 körül mozog. (1978-ban 4679 gyermeket vettek állami gondozásba.) A csecsemőkor után az általános iskola felső tagozatos (10—14. éves) tanulójánál legmagasabb az állami gondozásba vétel aránya. A gondozásba vételi okok között pedig kiemelkedő a szülői deviancia. Az állami gondozottak közül kb. 13 000 fő él nevelőotthonokban, a többiek közül sokan diákotthonokban vannak.³² A nevelőintézetekből történő szö-

²⁸ Beszélgetés Czeizel Endrével (Győri György interjúja), Valóság 1977. évi 7. sz. 47—54. old.

²⁹ Fiatalkori bűnözés, gyermekvédelem (a konzultációt Nyerges Lajos vezette, László József véleménye) Belügyi Szemle 1979. évi 8. sz. 37—44. old.

³⁰ Kalmár Zsuzsa—Meleg Csilla: A túlkorosság és a fiatalkori bűnözés komplex vizsgálata, Kézirat 1978. 6. old.; Egy másik vizsgálat eredménye szerint is az együtt élő szülők körében halmozódtak elsősorban a különböző deviáns magatartások, vagyis az együttélő szülők sok szempontból veszélyeztetettebb környezetet jelentettek a gyermekek számára, mint a felbomlott családok. (Hánák Katalin: Társadalom és gyermekvédelem, (Szociológiai tanulmányok), Bp. 1978. 95. old.)

³¹ Böszörményi Zoltán—Brunecker Györgyi: i. m. 287. old.

³² Lásd: Függelék 4. sz. táblázatát; továbbá a 29. sz. alatti lábjegyzetet.

kések szintje az elmúlt évben stagnál, a korábbi emelkedő tendencia megállt. A szökések aránya a speciális nevelőotthonokban a legmagasabb, ahol a nehezen nevelhető gyermeket és fiatalkorúakat, továbbá a bűncselekményt elkövető gyermekeket helyezik el. Az utóbbi évek tapasztalatai szerint a társadalmi nyitottság megteremtése csökkenti a szökések veszélyét (pl. a gondozottak kijárnak az intézetből patronáló üzemekbe dolgozni, illetve az üzem dolgozói bejárnak oktatni, segíteni az intézetbe). Elsősorban azokra kellene nagyobb figyelmet fordítani, akik ismételten, konokul vonják ki magukat az intézeti nevelés alól.³³ A szökések általában csavargással párosulnak. Köztudott, hogy a csavargó fiatal egyidejűleg veszélyezteti a közbiztonságot és önmagát is. Az így „önállósító” fiatalok gyakran követnek el, mindenekelőtt nagyon elleni bűncselekményeket, más esetekben kiszolgáltatottságuk folytán sérelmükre valószínűleg meg jogsértéseket. Még ha a csavargást nem is lehet egyértelműen antiszociális megnyilvánulásnak tekinteni, a fiatal bűnelkövetők több mint a fele a csavargás megelőző fázisán keresztül jut el a bűncselekmény megvalósításáig. A csavargást előidéző igen bonyolult összetevők között a gyermek személyisége fejlődésének rendellenessége emelendő ki, amit a szülő negatív hatása, a család devianciája, a frusztráció és hasonló környezeti tényezők váltanak ki.

A csavargásban résztvevők között sok az egyedülálló szülő, a csonka családok gyermeke, a zaklatott idegrendszerű és a cigányfiatal, az alacsony iskolai végzettségűek, illetve alacsony intellektussal rendelkezők aránya. „Amíg a szökés és csavargás bizonyos hosszabb folyamat eredményeként következik be, addig a bűnözésbe való áthajlása — az esetek jelentősebb részében — hirtelen, új minőségbe való átcsapás formájában megy végbe. A csavargás viszonylag könnyebben felismerhető és megszüntethető, de következménye a bűnözés rejtettebb, nehezebben behatárolható, felderíthető és megakadályozható.”³⁴

A legnagyobb problémát az okozza, hogy a veszélyeztetettség felfedezése sok esetben nem időben következik be. Rendszerint későn, 14 éves kor körül hoznak intézkedéseket, kezdődik a beavatkozás, amikor a gyermekek már éles tüneteket produkálnak (csavargás, lopás). A másik fontos kérdés, hogy a veszélyeztetettség felfedezése után a gyámhatóságok, a különböző illetékes szervek adekvát intézkedést tesznek-e. A gyámhatóságok az esetek többségében betartják a fokozatosság elvét, amire nem mindig lenne szükség. A gyámhatóságok védő- és óvó intézkedéseinek fő formája a jegyzőkönyvi figyelmeztetés, azonban egy-egy ilyen intézkedéssel nem lehet érdemben változtatni a gyermek magatartásán, az adott család életformáján, a családi nevelés kultúráján.

A megelőzés szempontjából indokolt különbséget tenni a veszélyes helyzetben levő, önmagára veszélyes (alkoholt, kábító szert fogyasztó) és a környezetére, társadalomra veszélyes gyermekek között. A megelőzést a veszélyben levő, csavargásnak induló gyermekeknél kell elkezdni.³⁵ A veszélyeztetett,

³³ Lásd: 29. sz. alatti lábjegyzetet.

³⁴ Mészáros József: i. m. 22. old.

³⁵ Fiatalkori bűnözés, gyermekvédelem i. m. 39. old.; A csavargás az, amely leggyakrabban kapcsolódik bűncselekményhez akár mind előzmény, előfeltétel, vagy együttes tényező. Kétszáz megvizsgált bűnelkövető fiatalkorú 62⁰/₀-nak volt csavargási előzménye, ami azt is mutatja, hogy ez az egyik leggyakoribb prekriminális forma, de más ilyen formák is léteznek (38⁰/₀). (Farkas Lajos: A prekriminális csavargás tárgykörében végzett újabb vizsgálatok főbb eredményei. In: Ifjúság és

a csavargó fiatalok felkutatására tett intézkedéseket szélesíteni kell és e munkában hasznos segítséget nyújthatnak a társadalmi aktívák is.

Szükséges a gyermekkorúakkal foglalkozó illetékes szervek szorosabb együttműködése.

A legfőbb ügyész, a belügyminiszter és az igazságügyminiszter tájékoztató jelentése alapján a Minisztertanács 1978. november 16-i ülésén hozott 3485/1978. Mt. sz. határozattal az ifjúkori bűnözés elleni hatékonyabb fellépés végett meghatározta az érintett szervek feladatait, és intézkedéseket rendelt el a gyermekek védelme fokozásának érdekében.

A határozat végrehajtandó feladatként jelölte meg a gyermek- és ifjúságvédelem helyzetének rendszeres vizsgálatát és értékelését; a szeszes italok és a kábító hatású szerek fogyasztásának csökkentését az ifjúság körében; hosszú távú intézetfejlesztési program kidolgozását; a zárt jellegű nevelőintézetek differenciált rendszerének létrehozását; a jogi alapismeretek bővített oktatását; a fiatalok utógondozásának hatékonyabbá tételét.

A gyermekkori kriminalitás elleni küzdelem hatékonyabbá tételén, e kérdéskör hazai kutatásának szükségességén túlmenően indokolt lenne az azonos, illetve hasonló gyermekkorcsoportok bűnözésére vonatkozó adatösszehasonlítás és kriminológiai jellegű vizsgálódás nemzetközi viszonylatban is, mint ahogy ez már a fiatalok tekintetében megtörtént.

FÜGGELÉK

1. sz. táblázat

A gyermek és fiatalkorú bűnelkövetők alapvető kriminalitási adatai

	1977	1978
Lakosság száma	10 625 259	10 670 802
Ebből: — gyermekkorú	2 089 258	2 135 193
— fiatalkorú	537 697	521 322
— felnőtt	7 998 304	8 014 287
ebből: ifjú felnőtt	1 243 918	1 215 269
Bűnelkövetők összesen	74 651	75 073
Ebből: — gyermekkorú	2 578	2 780
— fiatalkorú	6 655	6 773
A gyermekkorúak 10 000 azonos korúra eső gyakorisága	12,31	13,05
A gyermekkorú népesség $\frac{0}{10}$ -ában	0,12	0,13
A fiatalkorúak 10 000 azonos korúra eső gyakorisága	123,8	129,9
Fiatalkorú népesség $\frac{0}{10}$ -ában	1,2	1,3
Összes bűnelkövető $\frac{0}{10}$ -ában	8,9	9,0

pszichológia (Pszichológiai Tanulmányok XIV.) Bp. 1975. 556—577. old.). A korai gyermekkorban végződő megelőzés fontosságára hívja fel a figyelmet György Júlia is és elemzi az antiszociális személyiségfejlődés okait. A multifaktoriális okok közül legdöntőbbnek az érzelmi, indulati élet kielégítetlenségét (szeretetinség), az önérzeti sérüléseket (igazságtalanság, brutalitás stb.) itéli. Véleménye szerint a 9—13 év az antiszociális állapot manifesztálódásának a kora. Ezen állapot kifelé többnyire negatív, destruktív jellegű. (György Júlia: Az antiszociális személyiség. Bp. 1967. 104—107. old.)

Gyermekkorú „bűnelkövetők” száma egyes bűncselekményenként

	1977	1978
Összesen	2578	2780
Ebből:		
politikai, politikai jellegű	20	13
Ebből:		
— izgatás	4	4
— tiltott határátlépés	9	4
— visszaélés robbanóanyaggal	7	4
Erőszakos garázda jellegű	86	98
Ebből:		
— emberölés és kísérlete	1	1
— szándékos súlyos testi sértés	27	16
— hivatalos személy elleni erőszak	—	2
— erőszakos nemi közösülés	3	7
— erőszakos közösülés többek által azonos alkalommal	—	6
Társadalmi tulajdon elleni	901	1035
Ebből:		
— lopás	268	301
ebből jármű jogtalan használata	8	4
— betöréses lopás	426	482
Személyek javai elleni	1446	1560
Ebből:		
— lopás	887	932
ebből jármű jogtalan használata	72	52
— betöréses lopás	385	441
— rablás	37	42

Gyermekkorú elkövetők Csongrád megyében (1978. év)

Összes elkövető:	52
— ebből:	
— fiú	46
— leány	6
Elkövetők közül	
— 10 éves és fiatalabb:	18
— 11 éves	6
— 12 éves	15
— 13 éves	13
A bcs-t egyedül követte el:	16
A bcs-t ketten vagy hárman követték el:	31
A bcs-t csoport tagjaként követték el:	5
A gyermekkorú:	
— szülőkkal él:	35
— elvált, különvált szülőkkal	9
— nem él szülővel	8
Gyermekkorú elkövetők bűncselekményekként:	
a) Személy elleni bcs-k:	2
b) Társadalmi tulajdon elleni bcs-k:	16
c) Személyek javai elleni bcs-k:	34

Adatok a gyermekvédelemről

Megnevezés	1975	1976	1977	1978
A gyámhatóságokon és az oktatási intézményekben nyilvántartott veszélyeztetett gyermekek száma	85 484	93 762	104 068	99 802
Állami gondozottak száma	34 326	34 380	34 424	33 411
Állami gondozásba vett gyermekek száma az év folyamán	5 509*	5 828*	5 645*	4 679
Ideiglenesen beutaltak száma az év folyamán	1 068	1 068	943	690
Környezeti Magatartási Szülők hiánya Egészségügyi	69,6 16,8 4,5 9,1	70,6 17,1 4,5 7,8	70,1 20,7 4,3 4,9	72,2 16,9 4,2 6,7
okból állami gondozásban levők %-a				
Védő és óvintézkedések száma	45 569	52 724	53 054	44 091
Ebből: a kiskorú figyelmeztetése	7 167	7 629	7 983	5 490
a kiskorú magatartásra kötelezése				11 708
a szülők figyelmeztetése	9 192	11 196	11 241	
magatartásra kötelezés	2 466	2 946	3 386	
a gondviselővel szemben				3 678
pártfogó kirendelése				
Nevelőintézetbe utalás államigazgatási úton/fő	380	399	341	363

Megjegyzés

A gyermekkorú bűnelkövetőkre szűkített adatok nem állnak rendelkezésre. A fenti számok a gyermekvédelem teljes körébe tartozó fiatalokra vonatkoznak.

* tartalmazza az ideiglenesen beutaltak számát is.

DIE RECHTLICHE LAGE DER EINE MIT STRAFE BEDROHTE HANDLUNG
VERÜBENDEN KINDER UND DIE IHNEN GEGENÜBER ANWENDBAREN
MITTEL IN UNGARN

(Zusammenfassung)

1. Die gegenwärtige Abhandlung verfolgt mit Aufmerksamkeit nach einem kurzen geschichtlichen Überblick des den ein in einen Gesetzestatbestand des Btk (ung-StrGB) einsetzbare, strafbares Verhalten verwirkenden Kindern gegenüber geführten Verfahrens bzw. der strafrechtlichen Beurteilung — die zahlenmässige Gestaltung, Struktur, wichtigere Charakteristische der Kinderkriminalität in Ungarn. Als die unter Altersgrenze der Strafbarkeit wird in der neuesten Gesetzesregelung vom G. A. IV vom Jahre 1978 — identisch mit der früheren strafrechtlichen Beurteilung — die Vollendung des 14. Lebensjahres bestimmt und das Kindesalter unter dem 14. Lebensjahr bildet einen Strafausschlussgrund. Es kann einem Täter im Kindesalter gegenüber, der den gesetzlichen Tatbestand einer Straftat erschöpft hat, kein Strafverfahren eingeleitet werden, sondern nur ein Verwaltungsverfahren im Rahmen dessen im Interesse des Kindes eine Schutz- und Vorbeugungsmassnahme vorzunehmen ist. Im Sinne der letzten statistischen Angabenerlieferung haben in 1978 2780 Täter im Kindesalter eine strafbare Handlung „begangen“. Die entscheidende Mehrheit der Rechtsverletzungen der Täter im Kindesalter (ung. 90%) richtet sich gegen das Vermögen. Sie verwirklichen ung. 1/3 ihrer Vermögens „delikte“ durch Einbrüche und ihr primärer Zielpunkt ist das persönliche Eigentum.

2. In Ungarn befinden sich ung. 100 000 gefährdete Kinder. Das grösste Problem wird dadurch verursacht, dass die Entdeckung der Gefährdung des Kindes in vielen Fällen nicht zu gehörender Zeit geschieht. Das Einschreiten beginnt in der Regel erst spät, um das 14. Lebensjahr, wenn die Kinder schon scharfe Symptome produzierten (Landstreicherei, Diebstahl) Prävention soll schon bei dem gefährdeten Kind, am Anfang der Landstreicher begonnen werden. In internationalem Verhältnis wäre aber begründet, die auf die Kriminalität der identischen, bzw. ähnlichen Kindergruppen bezüglichen Angaben zu vergleichen und kriminologisch zu untersuchen.